

Ю. В. Білоусов
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач лабораторії з проблем цивільного законодавства України
до стандартів Європейського Союзу
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук України (м. Хмельницький)

УДК 347.922 (477)

ГРУПОВИЙ ПОЗОВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Аналізується досвід використання інституту групового позову в зарубіжних країнах та можливість його використання у процесуальному законодавстві України, визначаються особливості провадження за груповим позовом.

Ключові слова: груповий позов, споживач, цивільний процес, позивач, порівняльне правознавство.

Оновлений список випадків, у яких може бути видано судовий наказ (ст. 96 ЦПК України), включає вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів. На жаль, законодавець виявив у цьому випадку непослідовність чи радше поспішність, оскільки ні законодавчо, ні доктринально в Україні категорія “невизначене коло споживачів” наразі не розкрито. Пленум Верховного Суду України дав лише одне роз’яснення щодо цієї категорії справ, вказавши на неприпустимість одночасного розгляду вимог про встановлення факту продажу товару неналежної якості та вимоги про повернення вартості товару неналежної якості, оскільки такий факт ґрунтується виключно на преюдиційності ухваленого на користь невизначеного кола осіб судового рішення, яке набрало законної сили (п. 15 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 грудня 2011 р. № 14 “Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження” [1]). Навіть з цим однісіньким роз’ясненням погодитися можна лише частково, оскільки одночасний розгляд таких вимог загалом можливий, але у рамках іншого, відмінного від наказного провадження.

Судова практика розгляду справ про захист прав споживачів свідчить про те, що здебільшого позови споживачів задовольняються повною мірою судами першої інстанції, оскарження ухвалених рішень здебільшого здійснюють відповідачі, тобто виробники продукції, досить часто рішення судів містять відмову споживачам у відшкодуванні моральної шкоди, оскільки факт її настання залишається недоведеним позивачами, або право на її відшкодування не передбачене нормами цивільного законодавства, законодавства про захист прав споживачів чи змістом укладених договорів [2, с. 156–157]. Такі дані не свідчать про те, що права споживачів не порушуються, що судами у повній мірі забезпечується їхній захист, оскільки достатньо незначна кількість звернень до суду свідчить більше про обтяжливість для споживача процедури у малозначних справах, невідповідність витрат із отриманих результатом, а особливо низькою ймовірністю виконання рішення у справі. Тому не випадково однією із передумов запровадження інституту групового позову є неспіврозмірність витрат на процес та індивідуальне звернення до суду. Так, у Канаді в термінології групових (масових) позовів у таких випадках говорять про “індивідуально не вигідні позови” [3].

Запровадження цього інституту безпосередньо пов'язане із процесом приведення українського законодавства у сфері захисту прав споживачів до європейських стандартів, зокрема у рамках узгодження законодавства із *acquis communautaire*. Зокрема, на рівні Європейського Союзу прийнято Директиву 98/27/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 травня 1998 р. про судові заборони для захисту інтересів споживачів (*Directive 98/27/EC of the European Parliament and of the Council on injunctions for the protection of consumers' interests* [4]), яка надає право подання групового позову асоціаціями споживачів, Європейською комісією розроблено Споживчу стратегію на 2007–2013 роки (*EU Consumer Policy Strategy 2007–2013*) [5], у якій наголошено на важливості вироблення ефективного механізму для отримання компенсації та зазначено, що буде приділено увагу також механізмам колективної компенсації для споживачів,

Запровадження конструкції захисту невизначеного кола споживачів безпосередньо пов'язане із великою кількістю питань теоретичного та практичного характеру, у тому числі змісту співучасті у цивільному процесі, судового захисту групи осіб, застосування концепції захисту невизначеного кола осіб в Україні, використання досвіду зарубіжних країн у цій сфері.

Найпоширенішим є монопартійність¹ цивільного процесу, коли на стороні позивача та відповідача бере участь одна особа. Однак достатньо часто буває так, що на стороні позивача та/або відповідача бере участь не одна особа, а наявна множинність (співвласники, потерпілі, солідарні чи дольові боржники та ін.). У процесуальному законодавстві України у таких випадках застосовується інститут процесуальної співучасті (ст. 32 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 23 Господарського процесуального кодексу України²). Подекуди про співучасть висловлювалось у процесуальній науці у випадках представництва інтересів особи прокурором, органами державної влади чи місцевого самоврядування, однак визнання такої конструкції відносин справедливо критикувалось.

Водночас зустрічаються випадки, коли кількість співучасників є надто великою або кількісний склад учасників взагалі неможливо визначити. Судова практика в Україні показує складність проведення судових засідань у таких випадках. Так, є випадки судових процесів, де у якості позивачів виступала велика кількість (наприклад, до Чемеровецького суду Хмельницької області 45 позивачів подали позов про виділення майна в натурі у власність із спільної часткової власності громадян — колишніх членів колективного сільськогосподарського підприємства ім. Кірова с. Свіршківці Чемеровецького району [6]). Є випадки подання позовної заяви до відповідачів значної чисельності (понад 400 [7], 700 [8; 6], майже 2400 [9]), множинність має місце й на боці третіх осіб (наприклад, участь у справі більше 700 третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору [10], представництво одним представником сотень третіх осіб [11]). Достатньо великого резонансу набуло чимало справ, що стосувалися захисту великої кількості осіб, які були ініційовані окремими фізичними особами або об'єднаннями громадян (наприклад, справи за позовом шістьох студентів, членів Громадського комітету національної безпеки України про заборону добудови Хмельницької та Рівненської АЕС [12]). Однак чинне законодавство наразі не визначає окремої процесуальної форми захисту колективних інтересів, особливо коли неможливо чітко встановити персональний склад такої групи.

Світова доктрина та практика виходять з цієї ситуації із використанням інституту колективного (масового, групового) позову. У порядку групового провадження розглядалися, наприклад, вимоги курців до виробників тютюнових виробів про відшкодування шкоди, завданої здоров'ю [13]. У березні 2009 року в Швеції було ухвалено перше рішення за новим законом про групові позови, відповідно

¹ У цьому випадку від лат. "mono" — один та англ. "party" — сторона.

² Кодекс адміністративного судочинства України окремо не розкриває змісту процесуальної співучасті, але у п. 4 ч. 1 ст. 106, ч. 1 ст. 258 містить норму про участь кількох позивачів чи відповідачів.

до якого Шведський університет сільськогосподарських наук було визнано винним у дискримінації за статевою ознакою, оскільки шанси чоловіків стати студентами ветеринарних спеціальностей були у 38 разів вищі, ніж у дівчат. Така дискримінація призвела до того, що 44 абітурієнтів-жінок отримали відшкодування по приблизно 3 350 євро кожна [14]. У США в одній зі справ було встановлено 15 000 позивачів і близько 2,5 млн. потенційних учасників групи [15, с. 32]. Поряд із груповим позовом може застосовуватися механізм, за яким судовому провадженню та рішенню у першій справі серед значної кількості однорідних справ може бути надано особливе преюдиційне значення — так званий “модельний” розгляд (*model suits*). У цьому контексті наводиться приклад відшкодування швейцарським фермерам збитків, завданих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, яка була ініційована одним із них у власних інтересах [16].

Особливість групового позову полягає у тому, що у цій формі може здійснюватися не лише захист колективних інтересів певної кількості осіб (наприклад, заборона реклами тютюнових виробів), але й однорідних індивідуальних претензій (наприклад, вимоги про стягнення на користь кожного із членів групи компенсації за завдану шкоду) [17]. Судове рішення за таким позовом обов’язкове не тільки для учасників судового розгляду — воно поширюється й на тих суб’єктів не зуміли взяти участь і навіть не знати про нього [15, с. 13]. При цьому жоден із групи не має переваг при стягненні з боржника грошових коштів, усі наділені рівними правами і несуть рівні обов’язки [18, с. 530]. Метою такого позову є, по-перше, усунення вже вчиненого порушення колективних прав та інтересів осіб шляхом заборони подальших дій (бездіяльності) відповідача, і по-друге, запобігання виникненню або збільшенню розмірів шкоди громадянам [19, с. 232].

Груповий позов може дозволити захистити значне кола осіб, чії права та інтереси було порушено; зменшувати навантаження на суди через дрібні позови; економити матеріальні та часові ресурси учасників процесу; одночасно забезпечувати захист публічно-правового та індивідуального інтересів та ін.

Зарубіжними науковцями навіть запропоновано модельний закон групових позовів для країн континентального права (*The Class Action Model Code for Civil Law Countries* [20]), а Комітет з цивільного судочинства Міжнародної асоціації права (*International Law Association*) підготував резолюцію “Міждержавні групові позови” (*Transnational Group Actions*), яка була затверджена на конференції 17 серпня 2008 р. [21]. В Україні ряд проблем інституту групових позовів висвітлено у дисертаціях Н. Ю. Сакари [22, с. 96–115], Т. В. Степаненко [23], Г. П. Тимченка [24, с. 143–152], Л. А. Островської [25], а також у роботах Д. Гадомського [17], Д. Курдельчука та О. Малиновського [26], Ю. Ю. Трача [27; 28] та ін. Іноземний досвід та перспективи його використання в Російській Федерації були предметом дослідження у роботах Г. О. Аболоніна [29; 30], К. М. Артамонової [31], Н. С. Батаєвої [32], М. Г. Єлісеєва [33, с. 472–520], П. П. Колесова [15], Д. Я. Малєшина [34], В. К. Пучинського [35], В. В. Яркова [36] та ін. Наразі із проведених досліджень немає цілісного уявлення про можливість запровадження в Україні тієї чи іншої моделі провадження із множинністю сторін.

Елементи провадження щодо захисту інтересів невизначеного кола осіб, прототип конструкції групового позову віднаходять ще у римському праві. Наприклад, в Дигестах Юстиніана вказується: “Якщо громадянин муніципія або яка-небудь спільнота призначають представника для пред’явлення позову, то не слід говорити, що нібито він вважається призначеним декількома особами; оскільки він виступає в інтересах суспільства або в інтересах спільноти, а не тільки в інтересах певних осіб” (книга третя, титул IV “Про позови, які пред’являються від імені якої-небудь спільного чи проти неї” [37, с. 293]). Відомі ще римському праву так звані загальнодоступні, “народні” чи “популярні” позови (*actiones populares*) мали подібні риси із сучасними англо-американськими приватними груповими позовами.

Вони дозволяють громадянину у якості представника усього суспільства пред'являти позов проти особи на захист суспільних інтересів [38, с. 194; 39, с. 23; 40, с. 39–40] та можуть бути пред'явлені будь-ким із заінтересованих осіб [41, с. 158–159]. Як правило, підставою для пред'явлення такого позову було створення квазіделікту *positis et suspensis* (“поставлене чи підвішене”), що виникав при самій небезпеці завдання шкоди підвішеною чи поставленою річчю, внаслідок її падіння. Будь-який римський громадянин, який помітив, що на будинку понад публічною дорогою є речі, що можуть впасти й завдати шкоди перехожим чи худобі, мав право пред'явити позов до господаря будинку про стягнення штрафу та усунення небезпеки [40, с. 164]. У таких випадках позивач виступав у якості державного органу, представника суспільства, захисника права взагалі. Штраф, що стягувався за народним позовом, спрямовувався до скарбниці держави, або ж ці кошти передавалися позивачеві в якості винагороди [42, с. 93]

Щодо категорії “груповий позов” як нової для українського законодавства та юридичної науки, насамперед, стикаємось із відсутністю однозначного розуміння суті, призначення й можливості використання. У проведених дослідженнях груповий позов визначається у різних значеннях, що, з одного боку, дозволяє виявити різні форми прояву, дати повнішу характеристику цьому явищу, але, з іншого боку, не дає можливості чітко уявити його суть.

У США використовується поняття “класовий позов” (*class action*), у Великій Британії — “груповий позов” (*group action*), в Ірландії — “багатосторонній процес” (*multiparty litigation*). У країнах континентального права перевага надається термінології, яка позначає захист колективних прав [34, с. 71–72].

Як різновид позовів груповий позов визначається як позов, що подається груповим позивачем (або колективним утворенням) з метою захисту права, що належить групі осіб, рішення по якому буде пов'язувати всю групу цілком (*res judicata*) [43, р. 334]; позов про захист значних груп населення [44, с. 227]; позов осіб, які мають однорідні вимоги, коло яких до моменту подання заяви не визначено, але може бути встановлено шляхом повідомлення заінтересованих осіб [45, с. 296]; вимога про захист як порушеного суб'єктивного права учасників багаточисельної групи осіб, так і охоронюваного законом інтересу суб'єкта, який звертається до суду на захист цієї групи [46]; позов одного або кількох представників певної групи людей зі спільними позовними вимогами, які виступають від імені всієї групи [47, с. 393].

Груповий позов визначається як процесуальний засіб захисту прав та інтересів групи осіб, що дозволяє об'єднати позовні вимоги в одному процесі, якщо питання факту і права є загальними для всієї групи осіб [48]; процесуальний прийом для пред'явлення вимог у суді, який ініціює порушення позову від імені великої групи з багаторазовими претензіями проти одного і того ж відповідача в одному процесі [49, р. 11].

Груповий позов пропонується розуміти і як інститут, що дозволяє одному або декільком членам групи подати позов або відповідати за позовом від імені інших членів групи без їх обов'язкової участі у процесі [50, р. 386]; одній чи декільком особам подати позов про захист прав групи осіб або невизначеного кола осіб [34].

Із наведених визначень, значень, розумінь можна зробити висновок про те, що у кожному випадку автор акцентує увагу на окремих аспектах, ознаках, враховує національний контекст застосування тієї чи іншої моделі правового регулювання участі множинності у цивільному процесі. Відтак дати визначення групового позову для української наукової доктрини неможливо, враховуючи відсутність правового регулювання його національної моделі.

Групові позови характерні для країн із загальною системою права, таких, як Англія і США, про що неодноразово вказувалось у юридичній науці (наприклад, Г. О. Аболонін [30, с. 55], П. П. Колесов [51], Д. Я. Малешин [34]). Водночас

окремі держави-члени ЄС захопилися американським механізмом групових позовів, але не скопіювали його, тому що держави-члени ЄС, за винятком Великої Британії, є країнами цивільного права і мають іншу культуру судового процесу, ніж США [52, с. 46]. Групові позови у країнах загального права сьогодні істотно відрізняються від позовів на захист інтересів невизначеного кола осіб, інститутів процесуальної співучасті на стороні позивача або відповідача, судового представництва [29, с. 6].

За окремими даними близько половини держав-членів Європейського Союзу уже запровадили ту чи іншу форму групового позову про відшкодування збитків, а також розробляють законодавство про групові позови [52, с. 40]. У державах ЄС ідея захисту інтересів численної групи осіб в одному провадженні призвела до створення іншої моделі групового позову, що в різних країнах отримала різні назви: публічний позов [53, с. 150], представницький позов [54]. Представницький груповий позов (*representative class action*) — це особлива процедура процесуальної співучасті, призначена для з'єднання однорідних вимог (*similar claims*) дуже численної групи співпозивачів і дозволяє представнику (або представникам) цієї групи (*representative plaintiff*), який діє без доручення від інших співпозивачів, котрі входять у цю групу [55].

У цілому досвід застосування інституту групового позову у зарубіжних країнах вказує на три основні принципово відмінні моделі його застосування. Ними називають приватний, організаційний та публічний групові позови. Для приватного групового позову (*private class action*) притаманне те, що будь-яка особа (фізична чи юридична) може подати вказаний позов за умови, що така особа має власну вимогу і вона є членом групи позивачів. Організаційний груповий позов (*organisational class action*) передбачає те, що позов можуть подати певні організації, не маючи при цьому власних вимог. Наприклад, такі позови можуть бути подані організаціями споживачів і, як правило, стосовно спору між споживачами й виробниками товарів і послуг. Якщо законом закріплено право уповноваженого державного органу подавати позов і діяти як позивач, виступаючи у справі від імені певної групи осіб, то мова йде про публічний груповий позов (*public class action*).

Для європейських країн, які традиційно відносяться до континентальної системи приватного права, судовий захист колективних інтересів може здійснюватися за заявами громадських організацій, асоціацій. Така форма захисту типова для багатьох країн Європи (Німеччина, Франція, Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія). Так, наприклад, у Франції групові інтереси можуть захищатися організаціями різного типу: профспілками (*syndicats professionnels, syndicats patronaux*), "ordres" (буквально ордера), асоціаціями [33, с. 478]. Подібний позов може подаватися тільки національною асоціацією споживача на продукти або послуги, цінністю менше 2 тис. євро. При цьому виключаються будь-які позови, пов'язані з проблемами здоров'я [56]. У Німеччині, Швейцарії можливі позови організацій суспільного (публічного) інтересу (*Verbandsklagen*) [16]. Законом Португалії № 83/95 від 31 серпня 1995 р. передбачена можливість пред'явлення групового позову асоціаціям споживачів, організаціям із захисту навколишнього природного середовища, надано право подавати представницькі позови ("народні" чи "публічні" позови) про захист публічного (суспільного) інтересу [57].

У Фінляндії законодавець дозволив мати процесуальну правоздатність лише Омбудсмену з питань споживачів, "... забезпечивши в такий спосіб те, що позов не може подаватися із зловмисною метою". Часто до організацій висувуються різні вимоги, наприклад, що вони повинні мати певну кількість членів або що в їхніх статутних документах повинно бути зазначено, що вони створені для захисту інтересів споживачів у судових провадженнях [52, с. 44].

Правом подання публічного групового позову в Англії наділений генеральний прокурор (*Attorney General*), генеральний директор по нагляду за торгівлею (*Director General of Fair Trading*); у Швеції та інших скандинавських країнах — омбудсман (*Ombudsman*) [17].

Враховуючи те, що під час застосування цього інституту можуть успішно використовуватися загальні правила провадження за участю одного позивача або відповідача, особливих процесуальних складнощів його застосування не виникає [17].

У Литві було прийнято рішення запровадити англо-американську модель групового позову, про що було внесено відповідні зміни до цивільного процесуального законодавства. Однак практика застосування цих норм показала їхню недостатню узгодженість з процесуальною системою у цілому. Зокрема незрозуміло, хто може виступити ініціатором групового позову, яким повинен бути порядок розгляду справи, якщо існують розбіжності серед членів групи та ін. [58, с. 273–274]. У Швеції (*Swedish Act on Class Actions*) один позивач може розпочати судовий процес від імені пасивної групи осіб, члени якої, не будучи стороною при розгляді справи в формальному розумінні, будуть пов'язані судовим рішенням [59].

У Білорусі використовуються публічні та організаційні групові позови. Публічний груповий позов реалізує прокурор, а організаційні — професійні спілки та інші громадські організації [60, с. 143]. У Російській Федерації із трьох типів групових позовів у повній мірі діють публічні та організаційні, а також із 2009 року — у певній мірі приватні групові позови, які мають значну специфіку. Незважаючи на те, що у російському законодавстві передбачено можливість подання та розгляду організаційного групового позову, насправді ця процедура майже не урегульована. Тобто можливість подання публічних та організаційних групових позовів передбачена на сьогодні на законодавчому рівні, але не підкріплена механізмом реалізації [34, с. 79].

Багато російських учених природно є прихильниками класичної романо-германської моделі захисту прав декількох осіб. Наприклад, С. О. Іванова вважає, що ідея виділення групового позову у якості самостійного виду позовів не має належного наукового обґрунтування [61, с. 235]. Т. В. Сахнова наполягає на тому, що на сьогодні відсутні процесуальні підстави для виділення групових позовів у самостійний вид позовів [62, с. 311]. І. В. Решетнікова відзначає, що передбачена законом про захист прав споживачів норма про можливість подання групового позову не була адаптована для російських умов [63, с. 11]. Інші автори також дотримувались подібної думки [64, с. 207; 65, с. 230; 66, с. 167] і пропонували не запроваджувати в Росії групових позовів.

Запроваджена у Росії модель [67] не має суттєвих відмінностей від співучасті і, по суті, передбачає використання цього інституту в окремих категоріях справ. Тому, з історичної точки зору цю процедуру слід розглядати як поєднання інституту співучасті та приватного групового позову в російських умовах [34, с. 84–85]. Ст. 19 Федерального закону Російської Федерації від 5 березня 1999 р. “Про захист прав і законних інтересів інвесторів на ринку цінних паперів” передбачає можливість захисту прав невизначеного кола інвесторів Федеральним компенсаційним фондом. Цей фонд може пред'явити позов про захист інвесторів у разі порушення їх прав професійними учасниками ринку цінних паперів.

Ще один важливий момент при обговоренні групового позову в ЄС — представницький позов про судові заборони. ЄС зараз проводить оцінку того, чи ефективно використовується Європейська директива про судові заборони для захисту колективних інтересів споживачів і чи дала вона очікувані результати [52, с. 40].

Щоб сприяти задоволенню скарг споживачів, ЄС заохотив за допомогою двох Рекомендацій розроблення схем альтернативного вирішення спорів (АВС) і створив Європейську мережу центрів споживачів (ЕСС–Net) [68]. Альтернативне вирішення спорів також є пріоритетним механізмом, функціонування якого забезпечує ЕСС–Net. Мережа надає споживачам інформацію та поради з проблем купівлі в інших країнах і допомагає споживачам вирішувати їхні транскордонні спори [52, с. 41].

За цією Директивою держави–члени ЄС можуть дозволяти “правомочним суб'єктам”, таким, як об'єднання споживачів або органи державної влади, подавати

заборонні позови для припинення порушень національного законодавства. Так, застосування норм процесуального права, можливо, є найбільш значним атрибутом цієї Директиви, тому що вона відкриває двері для представницьких позовів.

Крім судових заборон, Директива також передбачає ще дві форми засобів судового захисту. Перший — публікація рішення, де це доречно, та (або) публікація виправної заяви з метою усунення триваючого ефекту порушення. Другий засіб — це, наскільки дозволяє правова система відповідної держави-члена ЄС, наказ проти відповідача, який програв справу, щодо платежів у казну чи бенефіціару, назначеному в національному законодавстві або за національним законодавством, у випадку невиконання рішення у строк, встановлений судами чи адміністративними органами, або сплати фіксованої суми за кожний день затримки чи іншої суми, передбаченої в національному законодавстві, з метою забезпечення виконання рішень.

Кілька держав-членів ЄС дозволяють індивідуальним споживачам подавати позови про заборону. Більшість держав-членів ЄС зобов'язують сторону, яка програла процес, оплачувати процесуальні витрати. Винятки — Фінляндія, Польща і Латвія, де кожна сторона оплачує власні витрати. У Греції завжди платить позивач, тоді як в Угорщині організації споживачів звільнені від покриття судових витрат [52, с. 42].

При цьому справи про застосування судової заборони є основним видом застосування цієї категорії групових позовів. Сюди відносяться справи про заборону дискримінації, забруднення навколишнього природного середовища, тощо [15, с. 32].

В Україні окреслено досить широке коло суб'єктів, які мають право звертатися до суду на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб. Це можуть бути як фізичні особи, так і державні органи, громадські об'єднання тощо. При цьому слід відзначити, що не всі зазначені нормативно-правові акти чітко закріплюють право відповідних суб'єктів на звернення до суду на захист прав та інтересів невизначеного кола осіб.

Як справедливо зазначає В. В. Комаров, право відповідних суб'єктів звертатися до суду з позовами на захист невизначеного кола осіб виглядає скоріш як ідея, декларація, оскільки для реального введення подібних позовів необхідні специфічні процедури й інститути судочинства, що в ЦПК України є відсутніми [69, с. 94]. Традиційно в науці цивільного процесуального права у випадках пред'явлення позову органом чи особою від свого імені на захист прав та інтересів інших осіб, державних чи суспільних інтересів, в якості мети їх звернення до суду розглядається, перш за все, захист суб'єктивних прав та інтересів конкретної особи, і вже опосередковано — державних чи суспільних інтересів [70, с. 102–103; 71, с. 152].

Загальною нормативною передумовою інституту захисту інтересів певної групи (зокрема, невизначено кола осіб) є положення ч. 1 ст. 45 ЦПК України, відповідно до якої у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. Однак цієї норми недостатньо, необхідні наукове обґрунтування та запровадження конкретних процесуальних механізмів такого порядку захисту прав споживачів не як індивідуальних суб'єктів, а колективних, адже останні мають не тільки приватне, а й публічне значення.

Захист прав споживачів може відбуватися через дію принципу публічності в цивільному процесі. Так, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 26 Закону України “Про захист прав споживачів” спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів, уповноважений територіальних органів може подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 28 Закону України “Про захист прав споживачів” органи місцевого самоврядування з метою захисту прав споживачів мають право створювати при виконавчих органах структурні підрозділи з питань захисту прав споживачів, які вправі подавати до суду позови щодо захисту прав споживачів. При цьому вказаними

нормами не конкретизовано, про яких споживачів йдеться — про конкретних споживачів, права та інтереси яких порушено, чи про певні групи споживачів.

Водночас відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 25 Закону України “Про захист прав споживачів” громадські організації споживачів (об’єднання споживачів) мають право звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій. При задоволенні такого позову суд зобов’язує порушника довести рішення суду у встановлений ним строк через засоби масової інформації або іншим способом до відома споживачів. Рішення суду, що набрало законної сили, про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів є обов’язковим для суду, що розглядає позов споживача щодо цивільно-правових наслідків їх дій з питань, чи мали місце ці дії і чи були здійснені вони цими особами. Окрім цього, об’єднання споживачів мають право також відповідно до законодавства захищати у суді права споживачів, які не є членами цих громадських організацій споживачів (об’єднань споживачів) (п. 10 ч. 1 ст. 25 Закону України “Про захист прав споживачів”). У цьому випадку подібно до органів державної влади та місцевого самоврядування йдеться про захист прав споживачів, які є членами відповідних об’єднань громадян або не належать до відповідних громадських організацій (захист конкретного споживача, права та інтереси якого зазнали посягання). І виділяється окремо захист “невизначеного кола споживачів”. Саме норму п. 9 ч. 1 ст. 25 Закону України “Про захист прав споживачів” можна визнати впровадженням положення Директиви 98/27/ЄС [4] в українське законодавство, однак це тільки півкрок, оскільки внесення змін до актів матеріального права обов’язково повинно супроводжуватися визначенням процесуального механізму, який повинен забезпечити дію законодавства про захист прав споживачів.

Враховуючи це, можна визначити, що в Україні, як і багатьох країнах романо-германської системи приватного права, існує можливість подання публічного та організаційного групового позову, процесуальний порядок розгляду й вирішення якого не надто відрізняється від загальних правил цивільного судочинства. Водночас така процедура не вирішує усіх питань, пов’язаних із забезпеченням захисту порушеного, оспореного чи невизнаного права та охоронюваного законом інтересу.

У зв’язку із груповими позовами виникає ряд процесуальних проблем, у тому числі питання про підсудність справ, порядок укладання та затвердження судом мирових угод, виконання рішень у таких справах та ін. Щодо окремих з них доцільно зупинитися.

1. Визнання поданої до суду матеріально-правової вимоги такою, що потребує розгляду та вирішення у спеціальному порядку. Це може відбуватися шляхом зазначення про це у позовній заяві, в якій може вказуватися, що справа стосується певної групи осіб. Окрім цього, при вирішенні питання про відкриття провадження у справі суд може бути наділений повноваженнями щодо використання процедури групового провадження.

Передумовами використання інституту групового позову є спільність вимоги, доцільність спільного розгляду та недоцільність окремого розгляду, чіткі критерії визначення ознак групи. У Швеції закріплено особливі передумови відкриття судової справи за груповим позовом [72; 73]. У США положення щодо провадження за груповим позовом зазначено у Федеральних правилах цивільного процесу [74], відповідно до яких один або декілька членів групи можуть подавати позов або обрати представників від усіх членів групи: група є настільки цисельною, що співучасть усіх її членів є неможливою, питання права або факту є спільними для групи, вимоги і способи захисту представників є типовими вимогами і способами захисту групи, представники групи чесно й адекватно захищатимуть інтереси групи. Після того, як суд перевірить відповідність поданого позову чотирьом вищевказаним

умовам, суддя встановлює, чи має групове провадження суттєві переваги перед іншими процесуальними формами захисту [75, с. 10].

При цьому законом можуть встановлюватися певні мінімальні обмеження, при яких провадження може визнаватися груповим. Так, в Австралії кількість позивачів обмежується нижньою межею у сім осіб [76], канадське процесуальне законодавство передбачає наявність двох і більше позивачів [77], у Російській Федерації встановлена необхідність приєднання до позову до дня звернення до арбітражного суду не менше п'яти співучасників (ст. 225¹⁰ Арбітражного процесуального кодексу Російської Федерації).

Окрім цього вимагається значна просвітницька діяльність³ щодо інформування споживачів про можливість ініціювання таких процесів, кооперування споживачів у різноманітні об'єднання громадян для відстоювання власних інтересів, у тому числі через суд.

2. Про відкриття провадження у справі повинна бути вирішена питання про доцільність чи недоцільність інформування інших потенційних учасників. У літературі пропонується в якості виконання обов'язку суду сповістити осіб, в інтересах яких розпочато справу, про відкриття провадження у справі й про дату судового засідання шляхом публікації оголошення в офіційному друкованому виданні, засобах масової інформації, повідомленню по телебаченню тощо [22, с. 114]. Н. С. Батаєва навпаки, вказує, що особи, в інтересах яких пред'явлено позов мають сповіщатися про процес за даним позовом лише після набрання рішенням про задоволення позову законної сили [32, с. 8].

Оскільки звернення на захист прав і законних інтересів групи веде до виникнення, зміни та (або) припинення прав і обов'язків її членів, звернення на захист прав члена групи можливе тільки при його повідомленні. Мета повідомлення надати особі можливість самостійно представити свої інтереси в суді або відмовитися від захисту свого права. В останньому випадку розгляд справи не повинно вести до зміни або припинення прав і обов'язків члена групи [79].

Нерідко буває так, що контактної інформації немає й для встановлення зв'язку з усіма членами класу доводиться користуватися засобами масової інформації. І тому встановлюється обов'язок визначення та сповіщення, щоб надати його членам можливість вибору — брати чи не брати участь у позові [52, с. 44]. У зв'язку з цим використовуються два можливих варіанти волевиявлення: “з вибором на користь виходу” зі складу групи (*opt out*) і “з вибором на користь приєднання до групи” (*opt in*). Проведення по груповому позову за принципом вибору на користь виходу зі складу групи (*opt out*) припускає, що потенційним учасникам численної групи надається певний термін для заяви про вихід зі складу групи, в іншому випадку рішення, прийняте у справі групи, буде поширюватися на них незалежно від їх бажання. Проведення по груповому позову за принципом вибору на користь приєднання до групи (*opt in*) означає, що рішення по справі групи буде поширюватися лише на тих її учасників, які вчасно повідомлять суду про своє приєднання до вимог по груповому позову [80].

У якості корисного досвіду можна використати пропозиції щодо створення *www*-сайтів для повідомлення ймовірних членів групи про відкрите провадження за груповим позовом, а також роз'яснення учасникам групи їхнього права оптації (від лат. “*optatio*” — бажання) (вибору участі або виходу зі складу групи) й наслідки його здійснення (повторна можливість оптації може надаватися у випадку укладення мирової угоди) [76]. Повідомлення усіх заінтересованих осіб можна здійснювати шляхом публікації у пресі, розсилки повідомлень або іншим способом інформування обраним судом, враховуючи обставини справи.

3. Вирішення питання щодо підсудності вимог про захист невизначеного кола осіб. У літературі переважають пропозиції щодо закріплення обов'язку

³ Детальніше про право споживача на освіту див. [78, с. 65–75].

розглядати групові позови виключно за місцем знаходження відповідача [75, с. 13], а при відкритті провадження у різних судах провадження по груповому позовом слід здійснювати в одному суді [29, с. 26].

Такі пропозиції є виваженими, незважаючи на відступ від правил про альтернативну підсудність вимог про захист прав споживачів. Так, відповідно до ч. 5 ст. 110 ЦПК України такі позови можуть пред'являтися за місцем проживання чи перебування споживача або за місцем завдання шкоди чи виконання договору.

4. Використання несудових форм врегулювання спорів є найоптимальнішим і, як показує практика США, є найуспішнішим варіантом їхнього врегулювання. На жаль, не завжди альтернативні форми вирішення цивільних спорів в Україні мають позитивну оцінку. Щодо захисту прав споживачів, то в Законі України "Про третейські суди" [81] існує окрема заборона щодо передачі на розгляд третейського суду справ у спорах щодо захисту прав споживачів, у тому числі споживачів послуг банку (кредитної спілки) (п. 14 ч. 1 ст. 6) [82].

5. Особливості виконання судового рішення у справах за груповим позовом безпосередньо пов'язані із визнанням можливості пред'явлення групових позовів про присудження. Враховуючи положення ст. 96 ЦПК України, можна зробити висновок про те, що при захисті невизначеного кола осіб мова може йти про констатацію незаконності дій (бездіяльності) відповідача, а також зобов'язання припинити його протиправну діяльність шляхом заборони вчинення певних дій або покладення обов'язку вчинити певну дію, яка стосуватиметься усієї групи осіб.

У цьому випадку виникає питання про преюдиційність рішення суду у справах за груповими позовами. Зазвичай, мова йде про те, що рішення суду поширюється на сторони процесу [83, с. 8], а при груповому провадженні такі межі стираються, стають нечіткими. Достатньо цікавою є теза про те, що рішення суду у справі за позовом про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб, яке набрало законної сили, має преюдиціальне значення при розгляді судом справи про цивільно-правові наслідки дій відповідача лише у разі задоволення такого позову і лише з питань, чи мали місце ці дії та чи здійснені вони цим відповідачем [23, с. 6]. Водночас відповідно до ч. 5 ст. 124, ст. 14 ЦПК України, ст. 13 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [84] судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх органів державної влади й органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян, а обставини встановлені судовим рішенням, що набрало законної сили, у цивільній, господарській або адміністративній справі не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини (ч. 5 ст. 61 ЦПК України).

Пропонується імплементувати положення щодо групового позову до положень загальних норм цивільного процесуального права, однак такий підхід тяжко визначити ідеальним, оскільки, зважаючи на тотальне проникнення особливостями усього процесу, доцільно говорити про встановлення окремого (спеціального) механізму відкриття провадження за груповим позовом, його розгляду та вирішення, а також виконання рішення суду за ним.

Окрім цього, окремої уваги вимагають питання врегулювання строків підготовки та розгляду справи з можливістю його збільшення, повноважень представника групи та контролю за здійсненням ним процесуальних прав в інтересах групи, підстав та процесуального порядку його заміни, доцільності розширення повноважень суду у цій категорії справ та обов'язкової участі прокурора, можливості відшкодування судових витрат, понесених позивачами за організаційними груповими позовами та ін.

Список використаних джерел

1. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження : постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 р. № 14 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.
2. Споживча політика в системі державного управління [Текст] : [навч.-метод. посіб.] / [Дубенко С. Д., Максименко К. О., Овчарук О. В. та ін.] ; за заг. ред. К. О. Максименко, О. В. Овчарук, Н. Г. Протасової. — К. : Тютюкін, 2009. — 248 с.
3. Уотсон, Г. В Канаде был выработан действенный порядок работы с групповыми исками / Гарри Уотсон [Электронный ресурс] Суда нет. Независимый центр изучения методов борьбы с коррупцией. — URL : <http://sudanet.ru/content/в-канаде-был-выработан-действенный-порядок-работы-с-групповыми-исками>.
4. Directive 98/27/EC of the European Parliament and of the Council of 19 May 1998 on injunctions for the protection of consumers' interests (Official Journal of the European Union, L 166, 11.6.1998, p. 51–55) [Electronic resource] European Commission. — URL : http://ec.europa.eu/consumers/policy/developments/acce_just/acce_just09_en.pdf.
5. EU Consumer Policy strategy 2007–2013 : Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee, empowering consumers, enhancing their welfare, effectively protecting them {SEC (2007) 321}, {SEC (2007) 322}, {SEC (2007) 323} [Electronic resource] European Commission. — URL : http://ec.europa.eu/consumers/overview/cons_policy/doc/EN_99.pdf.
6. Рішення Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 10.03.2009 р. у справі про виділення майна в натурі у власність із спільної часткової власності громадян, колишніх членів колективного сільськогосподарського підприємства ім. Кірова с. Свіршківці Чемеровецького району [Електронний ресурс] Український Юридический Портал. — URL : <http://jurportal.org/writ/5851112>.
7. Рішення Зінківського районного суду Полтавської області від 06.04.2009 р. у справі про визнання першочергового права користування земельною ділянкою та зобов'язання відповідача вчинити певні дії [Електронний ресурс] Український Юридический Портал. — URL : <http://jurportal.org/writ/6161482>.
8. Рішення Бахмацького районного суду Чернігівської області від 28.07.2009 р. у справі про визнання права власності на майновий пай за спадковим правом, та покладання обов'язку видати відповідний документ на посвідчення такого права [Електронний ресурс] Український Юридический Портал. — URL : <http://jurportal.org/writ/5422858>.
9. Ухвала Господарського суду Одеської області від 11.04.2008 р. у справі № 6/12–08–329 про визнання недійсним протоколу № 1 від 14.05.1996 р., визнання недійсним засновницького договору від 11.06.1996 р., визнання недійсним Статуту ТОВ “Одеснафтопродуктсервіс” та визнання недійсною передачу акцій до ТОВ “Одеснафтопродуктсервіс” [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1765327>.
10. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 30.12.2009 р. у справі про визнання незаконним та скасування рішення [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/7973960>.
11. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 08.02.2012 р. № 2а–13748/11/2670 у справі про визнання незаконними та скасування постанови Правління Національного банку України № 278 від 11.08.2011 р., постанови Правління Національного банку України № 364 від 11.10.2011 р. в частині [Електронний ресурс] document.UA. — URL : <http://document.ua/pro-viznannja-nezakonnimi-ta-skasuvannja-postanovi-pravlinnj-doc94126.html>.
12. Толкачов, О. Громадяни проти Енергоатому / О. Толкачов [Електронний ресурс] Майдан. — URL : <http://maidan.org.ua/static/mai/1057838990.html>.
13. Буробина, Е. Групповые иски и адвокатские риски / Е. Буробина // Новая адвокатская газета. — 2010. — № 5. — март. — URL : http://yustina-images.brandproduction.ru/burobina_1.doc.
14. Recent Legislative and Judicial Trends in Continental Europe. Affecting the Casualty Insurance Industry [Electronic resource] Guy Carpenter. — URL : <http://www.guycarp.com/portal/extranet/insights/reportsPDF/2008/Continental%20Europe%20Legal%20Update%20May%202008?vid=6>.

15. Колесов, П. П. Групповые иски в США [Текст] / П. П. Колесов. — М. : Городец-издат, 2004. — 104 с.
16. Walter, G. Mass Tort Litigation in Germany and Switzerland [Electronic resource] / Gerhard Walter // Duke Journal of Comparative & International Law. — 2001. — Vol. 11. — p. 369–379. — URL : <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1204&context=djcil>.
17. Гадомський, Д. Інститут групових (класових) позовів як інструмент захисту порушених або оспорюваних прав [Електронний ресурс] / Дмитро Гадомський // Юридичний журнал. — 2006. — № 12. — URL : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2506>.
18. Tidmarsh, J. Complex litigation and the adversary system [Text] / Jay Tidmarsh & Roger H. Transgrud. — New York : Foundation Press, 1998. — Pp. XCL, 1466.
19. Степаненко, Т. В. Об'єкт судового захисту у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб [Текст] / Т. В. Степаненко // Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.—практ. конф., присвяченої пам'яті професора Олександра Анатолійовича Пушкіна ; м. Харків, 21 травня 2005 р. — Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2005. — С. 230–232.
20. Gidi, A. The Class Action Code: A Model for Civil Law Countries [Text] / Antonio Gidi // Arizona Journal of International and Comparative Law. — 2005. — Vol. 23. — p. 37–53.
21. Resolution No 1/2008 International civil litigation and the interests of the public / The 73rd Conference of the International Law Association held in Rio de Janeiro, Brazil, 17–21 August 2008 [Electronic resource] ILA — International Law Association. — URL : <http://www.ila-hq.org/download.cfm/docid/AB7C68E8-B2EF-438F-93F7C5A622E9416B>.
22. Сакара, Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Сакара Наталія Юріївна. — Х., 2005. — 209 арк.
23. Степаненко, Т. В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Т. В. Степаненко. — Х., 2008. — 20 с.
24. Тимченко, Г. П. Способы и процессуальные формы защиты гражданских прав [Текст] : дисс ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Тимченко Геннадий Петрович. — Х., 2002. — 203 л.
25. Островська, Л. А. Непрямі (похідні) позови: міжнародний досвід та законодавство України [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Островська Людмила Анатоліївна. — Одеса, 2008. — 187 арк.
26. Курдельчук, Д. Эффективность группового иска [Электронный ресурс] / Даниил Курдельчук, Александр Малиновский // Юридическая практика. — 2007. — № 14 (484). — URL : <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10007299>.
27. Трач, Ю. Ю. Передумови формування інституту групового позову в цивільному процесі України [Текст] / Ю. Ю. Трач // Судова апеляція. — 2009. — № 1 (14). — С. 98–103.
28. Трач, Ю. Ю. Окремі аспекти доказування в груповому позові [Текст] / Ю. Ю. Трач // Держава і право. — 2010. — Вип. 47. — С. 400–406.
29. Аболонин, Г. О. Групповые иски в гражданском процессе [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное право” / Г. О. Аболонин ; Уральская государственная юридическая академия. — Екатеринбург, 1999. — 28 с.
30. Аболонин, Г. О. Групповые иски [Текст] / Г. О. Аболонин. — М. : Норма, 2001. — 256 с.
31. Артамонова, Е. М. Защита прокурором прав и законных интересов неопределенного круга лиц в гражданском судопроизводстве [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 “Судебная власть; прокурорский надзор; организация правоохранительной деятельности; адвокатура” / Артамонова Екатерина Михайловна. — М., 2004. — 27 с.
32. Батаева, Н. С. Судебная защита прав и интересов неопределенного круга лиц [Текст] : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Батаева Наталья Сергеевна. — М., 1998. — 164 л.
33. Елисеев, Н. Г. Гражданское процессуальное право зарубежных стран [Текст] : [учебн.] / Н. Г. Елисеев. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Велби, Проспект, 2004. — 624 с.
34. Малешин, Д. Я. Российская модель группового иска [Текст] / Д. Я. Малешин // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. — 2010. — № 4. — С. 70–87.
35. Пучинский, В. К. Гражданский процесс США [Текст] / В. К. Пучинский. — М. : Наука, 1979. — 190 с.

36. Ярков, В. В. Новые формы исковой защиты в гражданском процессе (групповые и косвенные иски) [Текст] / В. В. Ярков // Государство и право. — 1999. — № 9. — С. 32–40.
37. Суд и судьи в избранных фрагментах из Дигест Юстиниана [Текст] = Indicivm et Ivdices. Fragmentis ex Digestis Ivstiniani Excerptis / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, Рос. акад. наук, Ин-т всеобщ. истории, Центр изучения рим. права; предисл. Л. Л. Кофанов. — М.: Статут, 2006. — 734 с.
38. Гримм, Д. Д. Лекции по догме римского права [Текст] / Д. Д. Гримм; под ред. и с предисл. В. А. Томсинова; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Юрид. фак. — М.: Зерцало, 2003. — 495 с. — (Русское юридическое наследие)
39. Иоффе, О. С. Основы римского гражданского права [Текст] / О. С. Иоффе, В. А. Мусин. — Ленинград: Ленинградский ун-т, 1975. — 156 с.
40. Основы римского частного права [Текст]: [учеб. пособ.] / С. А. Слипченко, О. И. Смотров, В. А. Кройтор, Р. Б. Шишка; под ред. С. А. Слипченко, О. И. Смотрова. — Х.: Эспада, 2004. — 192 с.
41. Гарридо, Гарсиа М. Х. Римское частное право: Казусы, иски, институты [Текст]: [пер. с исп.] / М. Х. Гарсиа Гарридо; отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М.: Статут, 2005. — 811 с.
42. Салогубова, Е. В. Римский гражданский процесс [Текст] / Е. В. Салогубова. — [2-е изд.]. — М.: Городец-издат, 2002. — 157 с.
43. Gidi, A. Class Actions in Brazil — A Model for Civil Law Countries [Text] / Antonio Gidi / The American Journal of Comparative Law. — 2003. — Vol. 51. — P. 309–408.
44. Фурсов, Д. А. Теория правосудия в кратком трехтомном изложении по гражданским делам [Текст] / Д. А. Фурсов, И. В. Харламова. — М.: Статут, 2009. — Т. 2: Гражданское судопроизводство как форма отправления правосудия. — 599 с.
45. Гражданский процесс [Текст]: [учебн.] / под ред. Н. М. Коршунова. — М.: Эксмо, 2005. — 800 с. — (Российское юридическое образование)
46. Журбин, Б. А. Процессуальные особенности рассмотрения судами дел по групповым и производным искам [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / Журбин Бронислав Александрович. — Саратов, 2009. — 178 л.
47. Бернам, У. Правовая система США [Текст] / Уильям Бернам. — М.: Новая юстиция, 2006. — 1216 с.
48. Вафин, Я. Особенности судопроизводства по групповым искам в Англии / Я. Вафин // Арбитражный и гражданский процесс. — 2009. — № 8. — С. 25–29; № 9. — С. 33–35 [Электронный ресурс] Электронная юридическая библиотека “ЮристЛиб”. — URL: http://www.juristlib.ru/book_5459.html.
49. Buschkin, I. T. The viability of class action lawsuits in a globalized economy — permitting foreign claimants to be members of class action lawsuits in the U.S. federal courts [Text] / Iana T. Buschkin // Cornell Law Review. — 2005. — Volume 90. — Number 6. — P. 1563–1600.
50. Clermont, K. M. Principles of civil procedure [Text] / Kevin M. Clermont. — St. Paul, MN: Thomson/West, 2005. — XIII, 468 p. : ill.
51. Колесов, П. П. Соединение исков / П. П. Колесов // Арбитражный и гражданский процесс. — 2003. — № 9. — С. 27–32 [Электронный ресурс] Юридический портал LawMix. — URL: <http://www.lawmix.ru/comm/3681>.
52. Ларссон, П. Групповый позов у Європейському Союзі / Пер Ларссон // Захист невизначеного кола споживачів в ЄС та в Україні / Спільнота споживачів та громадські об'єднання. К., 2009. С. 32–70 [Електронний ресурс] Портал споживача. — URL: http://www.consumerinfo.org.ua/upload/iblock/b62/class_action_eu_ukraine.pdf.
53. Здрок, О. Н. Гражданский процесс зарубежных стран [Текст]: [учеб. пособ.] / О. Н. Здрок. — М.: Изд-во деловой и учебн. лит-ры, 2005. — 176 с.
54. Harbour, L. J. Representative Actions: Access to Justice? [Electronic resource] / Laurel J. Harbour, Vivian W. Addam, Oliver Debouzi // findlaw.com. — URL: <http://library.findlaw.com/2003/Feb/20/132560.html>.
55. Багаева, Н. Необходимо ввести институт группового иска [Текст] / Н. Багаева // Российская юстиция. — 1998. — № 10. — С. 43–45.
56. Во Франции разрешат коллективные иски [Электронный ресурс] |хотКей| Дайджест. — URL: <http://nakosya.wordpress.com/2006/11/08/fin>.
57. Hodges, C. Multi-Party Actions: A European Approach [Electronic resource] / Christopher Hodges // Duke Journal of Comparative & International Law. — 2001. — Vol. 11. — p. 321–

354. — URL : <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1202&context=djcil>.
58. *Mikelenas, V.* Protection of Public and Collective Interests in the Lithuanian Civil Procedure [Text] / V. Mikelenas // Zeitschrift für Zivilprozess International. — 2005. — № 10. — P. 263–275.
59. *Lindblom, H.* National Report: Group Litigation in Sweden [Electronic resource] / Henrik Lindblom // The Globalization of Class Actions (Oxford Conference, December 12–14, 2007). — URL : http://globalclassactions.stanford.edu/PDF/Sweden_National_Report.pdf.
60. Научно-практический комментарий к гражданскому процессуальному кодексу Республики Беларусь [Текст] / под общ. ред. Т. А. Беловой, И. Н. Колядко, И. А. Мирониченко. — Мн. : Тесей, 2005. — 864 с.
61. Гражданский процесс [Текст] : [учебн.] / под ред. М. К. Треушникова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Городец, 2007. — 784 с.
62. *Сахнова, Т. В.* Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты [Текст] / Т. В. Сахнова. — М. : Волтерс Клувер, 2008. — 696 с.
63. *Решетникова, И. В.* Доказательственное право Англии и США [Текст] / И. В. Решетникова. — М. : Городец, 1999. — 283 с.
64. Гражданское процессуальное право [Текст] : [учебн.] / [Алехина С. А., Блажеев В. В., Боннер А. Т. и др.] ; под ред. М. С. Шакарян. — М. : ТК Велби, Проспект, 2004. — 584 с.
65. Гражданский процесс России [Текст] : [учебн.] / под ред. М. А. Викут. — М. : Юрист, 2004. — 459 с.
66. *Караева, Т. Ю.* Иски в защиту неопределенного круга лиц [Текст] / Т. Ю. Караева // Правоведение. — 2008. — № 4. — С. 163–171.
67. О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации : Федеральный закон Российской Федерации от 19.07.2009 г. № 205-ФЗ [принят Государственной Думой 03.07.2009 г.; одобрен Советом Федерации 07.07.2009 г.] [Текст] // Российская газета. Федеральный выпуск. — 2009. — № 4957. — 22 июля.
68. Consultation on the consumer collective redress benchmarks [Electronic resource] European Commission. — URL : http://ec.europa.eu/consumers/redress_cons/collective_redress_en.htm.
69. Проблемы науки гражданского процессуального права [Текст] : [монограф.] / [В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова и др.] ; под ред. В. В. Комарова. — Х. : Право, 2002. — 440 с.
70. *Гукасян, Р. Е.* Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве [Текст] / Р. Е. Гукасян — Саратов : Приволжское книжное издательство, 1970. — 191 с.
71. *Иванова, С. А.* Участие органов опеки и попечительства в гражданском судопроизводстве [Текст] / С. А. Иванова // Защита личных и общественных интересов в гражданском судопроизводстве : [сб. науч. тр.]. — К. : КГУ, 1985. — С. 146–156.
72. Group Proceedings Act, issued on 30 May 2002 // Swedish Code of Statutes. SFS 2002:599, issued by the printers in June 2002 [Electronic resource] Government Offices of Sweden. — URL : <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/67/bcbe1f4f.pdf>.
73. *Nordh, R.* Group Actions in Sweden: Reflections on the Purpose of Civil Litigation, the Need for Reforms, and a Forthcoming Proposal [Electronic resource] / Roberth Nordh // Duke Law Journal. — URL : <http://www.faculty.law.duke.edu/journals/djcil/articles/djcil11p381.htm>.
74. Federal Rules of Civil Procedures 2007 [Electronic resource] LII | LII / Legal Information Institute. — URL : <http://www.law.cornell.edu/rules/frcp>.
75. *Гуржева, Н.* Вивчення можливостей розбудови інституту групового позову в Україні / Наталія Гуржева // Захист невизначеного кола споживачів в ЄС та в Україні / Спільнота споживачів та громадські об'єднання. К., 2009. С. 2–31 [Електронний ресурс] Портал споживача. — URL : http://www.consumerinfo.org.ua/upload/iblock/b62/class_action_eu_ukraine.pdf.
76. *Clark, S.* Multi-Plaintiff Litigation in Australia: a Comparative Perspective [Electronic resource] / Stuart Clark, Christina Harris // Duke Journal of Comparative & International Law. — 2001. — Vol. 11. — p. 289–320. — URL : <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1201&context=djcil>.
77. *Watson, G. D.* Class Actions: The Canadian Experience [Electronic resource] / Garry D. Watson // Duke Journal of Comparative & International Law. — 2001. — Vol. 11. — p. 269–287. — URL : <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1200&context=djcil>.

78. Білоусов, Ю. В. Цивільно-правовий статус споживача: у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу [Текст] : [монограф.] / Ю. В. Білоусов, О. Ю. Черняк. — К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. — 239 с.
79. Сельков, М. В. К вопросу о допустимости групповых исков [Текст] / М. В. Сельков // Вестник Удмуртского университета. Сер.: Экономика и право. — 2008. — Вып. 2. — С. 184–191.
80. Аболонин, Г. О. Групповые иски в российском арбитражном процессуальном законодательстве — перспективы развития [Текст] / Г. О. Аболонин // Арбитражный и гражданский процесс. — 2011. — № 3. — С. 43–47.
81. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 р. № 1701–IV [Текст] // ВВР. — 2004. — № 35. — Ст. 412.
82. Про внесення зміни до статті 6 Закону України “Про третейські суди” щодо підвідомчості справ у сфері захисту прав споживачів третейським судам : Закон України від 03.02.2011 р. № 2983–VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 33. — Ст. 334.
83. Гаврік, Р. О. Законна сила судових рішень у цивільних справах [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Р. О. Гаврік ; НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. — К., 2011. — 20 с.
84. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453–VI [Текст] // ВВР. — 2010. — № 41–42, № 43, № 44–45. — Ст. 529.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 8 від 28 лютого 2012 року)*

Надійшла до редакції 02.03.2012

Белоусов Ю. В. Групповой иск: зарубежный опыт и перспективы его использования в Украине

Анализируется опыт использования института группового иска в зарубежных странах и возможность его использования в процессуальном законодательстве Украины, определяются особенности производства по групповому иску.

Ключевые слова: групповой иск, потребитель, гражданский процесс, истец, сравнительное правоведение.

Bilousov, Yu. V. Class Action: the Foreign Experience and Prospects for its Application in Ukraine

The author examines the experience of the institute class action in foreign countries and possibility of its use in the procedural legislation of Ukraine, defines the features of the proceedings for the class action.

Key words: class action, consumer, civil procedure, the plaintiff, comparative law.

